

ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างจักรวรรดิโมกุล และจักรวรรดิออตโตมัน ช่วงระหว่างค.ศ.1526-1857

ปณัทศน์ ชัยมาลิก *

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างรัฐมหาอำนาจมุสลิมช่วงสมัยใหม่ตอนต้นสองรัฐ คือ จักรวรรดิออตโตมันและจักรวรรดิโมกุล โดยเริ่มตั้งแต่การสถาปนาราชวงศ์โมกุลในรัชสมัยของบาบัวร์ ค.ศ.1526 ไปจนถึงการล่มสลายของจักรวรรดิโมกุลใน ค.ศ. 1857 การศึกษานี้พบว่า ความสัมพันธ์ของรัฐทั้งสองเริ่มต้นอย่างเป็นทางการในรัชสมัยของฮุมาเย่นแห่งราชวงศ์โมกุล จากการที่พระองค์ได้ส่งสารหาสุลต่านสุไลมานแห่งราชวงศ์ออตโตมัน ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรที่ดำเนินต่อมามีทั้งพัฒนาขึ้นและเสื่อมถอยลง ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ และเหตุการณ์ในช่วงนั้นๆ โดยตั้งแต่การเริ่มสร้างราชวงศ์ในรัชสมัยของบาบัวร์ ทั้งสองราชวงศ์ได้มีความสัมพันธ์กันโดยตรง แต่รับรู้ถึงการมีอยู่ของกันและกัน ต่อมาในรัชสมัยของฮุมาเย่นไปจนถึงช่วงต้นรัชสมัยของอักบาร์ แม้จะมีการพัฒนาความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรให้เห็น แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงเรืองอำนาจของโมกุลในรัชสมัยของอักบาร์ ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรกลับแย่งอย่างเห็นได้ชัดจากการที่อักบาร์มีท่าทีต่อต้านออตโตมัน ทั้งนี้ภายหลังรัชสมัยของอักบาร์ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรก็ดีขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการมีศัตรูร่วมของทั้งคู่คือราชวงศ์ซาฟาวิดแห่งเปอร์เซีย ท้ายที่สุด การมาถึงของจักรวรรดิอังกฤษที่มุ่งเน้นสร้างอาณานิคมในอนุทวีป ได้นำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่เสื่อมถอยลงที่สุดของทั้งสองอาณาจักรและราชวงศ์โมกุลสิ้นสุดลง

คำสำคัญ: โมกุล, ออตโตมัน, ซาฟาวิด, สุลต่าน

* นักศึกษาปริญญาตรีชั้นปีที่ 3 ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทนำ

ในช่วงเวลาที่อาณาจักรโมกุลก้าวขึ้นมาอำนาจในอนุทวีปนั้น อีกด้านหนึ่งทางฝั่งทิศตะวันตกของเอเชียก็มีอีกหนึ่งอาณาจักรที่เรืองอำนาจมาก่อนแล้วคือ อาณาจักรออตโตมัน อาณาจักรที่สามารถยึดกรุงคอนสแตนติโนเปิลและนำจุดจบมาให้แก่อาณาจักรโรมันไบแซนไทน์¹ ทั้งสองอาณาจักรมีความคล้ายคลึงกันทั้งทางด้านการเมือง เชื้อชาติ และศาสนา กล่าวคือ ทั้งสองอาณาจักรเป็นราชวงศ์ที่นับถือศาสนาอิสลาม นิิกายซุนนี และเป็นราชวงศ์ที่มีเชื้อสายมาจากเอเชียกลางทั้งคู่ โดยสำหรับราชวงศ์ออตโตมันนั้น แรกเริ่มเดิมทีเป็นชนเผ่าเติร์กที่ย้ายถิ่นฐานจากบริเวณเอเชียกลางมายังภูมิภาคอานาโตเลียราวศตวรรษที่ 11 ภายใต้อาณาจักรเติร์กยังมีอีกอาณาจักรหนึ่งที่มีชื่อว่า เซลจุก ชนเผ่าเติร์กหลายเผ่าที่ย้ายถิ่นฐานจากภูมิภาคเอเชียกลางมีความต้องการที่จะละทิ้งวิถีชีวิตแบบเร่ร่อน และต้องการตั้งรกรากที่ถาวร จนกระทั่งโอกาสมาถึงเมื่อกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งอาณาจักรเซลจุกได้สวรรคต เปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจในพื้นที่สามารถตั้งตนเป็นอิสระและปกครองตัวเองได้ ออสมัน (ค.ศ. 1299-1324) ได้ถือโอกาสนี้ตั้งตนเป็นอิสระและก่อตั้งราชวงศ์ออตโตมันขึ้นในที่สุดบริเวณอานาโตเลีย² ในส่วนราชวงศ์โมกุลซึ่งเป็นราชวงศ์ที่สืบเชื้อสายมาจากเอเชียกลางเช่นกัน³ แต่ราชวงศ์โมกุลไม่ได้มีเพียงเชื้อสายเติร์ก หากแต่ยังมีเชื้อสายมองโกลอีกด้วย เนื่องจากแม่ของบาบัวร์นั้นสืบเชื้อสายมาจากเจงกิสข่าน ทำให้ราชวงศ์โมกุลเป็นราชวงศ์ที่เป็นชาติพันธุ์เติร์กผสมกับมองโกล⁴

เหตุผลข้างต้นทำให้ทั้งสองราชวงศ์แม้จะอยู่กันคนละภูมิภาคแต่ก็มีรากฐานเดียวกันจากเอเชียกลาง และถือว่าเป็นชาติพันธุ์เติร์กทั้งสองราชวงศ์ การกำเนิดขึ้นของโมกุลก็มีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันกับอาณาจักรออตโตมัน โดยในช่วงเวลาที่อาณาจักรโมกุลได้ถือกำเนิดขึ้นนั้น ผู้ปกครองแห่งอาณาจักรออตโตมันอย่างสุลต่านเซลิมที่ 1 (ค.ศ.1512-1520) ได้ริเริ่มแนวคิดในการขยายอำนาจออกไปทางทิศตะวันออก จากเดิมที่อาณาจักรออตโตมัน

¹ Stephen P. Blake, *Time in Early Modern Islam* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 40.

² Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650: The Structure of Power* (London: Palgrave Macmillan, 2002), 4-8.

³ Suraiya Faruqi, *The Ottoman and Mughal empires: Social History In The Early Modern World* (Tauris, Bloomsbury Publishing, 2021), 8.

⁴ วณิสา ธรรมานนท์, *ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอินเดียสมัยโบราณ*, (ปัตตานี: โรงพิมพ์ฝ่ายเทคโนโลยีทางวิชาการ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2563), 170.

มุ่งเน้นแต่การขยายอำนาจไปทางทิศตะวันตกอย่างในยุโรปและแอฟริกา ทำให้ละเลยพรมแดนทางด้านทิศตะวันออก จนกระทั่งการมาถึงของราชวงศ์ซาฟาวิดที่ได้กลายมาเป็นภัยแก่อาณาจักรออตโตมันอย่างมาก พระองค์จึงต้องขยายอำนาจทางทิศตะวันออกด้วยเช่นกันเพื่อสร้างพรมแดนตะวันออกที่มั่นคงขึ้น พระองค์ทรงให้ความช่วยเหลือแก่บาบูร์ทางอัสมจนบาบูร์สามารถสถาปนาราชวงศ์โมกุลได้สำเร็จ ทั้งนี้แม้สุลต่านเซลิมจะปราบซาฟาวิดไปแล้วในศึกที่ซาริดัน⁵ แต่ความเป็นภัยของราชวงศ์ซาฟาวิดก็ยังคงดำเนินต่อมาเรื่อยๆ แม้กระทั่งในรัชสมัยของสุลต่านสุไลมานด้วย (ค.ศ.1520-1566) จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นได้ทำให้ความสนใจทางด้านทิศตะวันออกของอาณาจักรออตโตมันมีมากขึ้น และได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องราวการสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองอาณาจักร

บทความนี้จะอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองอาณาจักรผ่านราชวงศ์โมกุลเป็นหลัก แต่ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาความสัมพันธ์ในแต่ละช่วงของผู้ปกครองโมกุลกับออตโตมัน จำเป็นที่จะต้องอธิบายถึงบริบทโลกมุสลิมในช่วงเวลานั้น ซึ่งเป็นโลกที่ทั้งสองอาณาจักรมีบทบาทอย่างมาก เพราะทั้งสองราชวงศ์เป็นราชวงศ์ที่นับถือศาสนาอิสลาม และอิสลามเป็นรากฐานทั้งทางการเมืองการปกครองรวมถึงความสัมพันธ์ของทั้งคู่อีกด้วย

บริบทของโลกมุสลิมในช่วงเวลาการขึ้นมามีอำนาจของอาณาจักรโมกุล

ภายหลังจากการสถาปนาราชวงศ์โมกุลโดยบาบูร์ในปีค.ศ.1526 (พ.ศ.2069) โลกมุสลิมมีอาณาจักรที่เรืองอำนาจอยู่ก่อนแล้วราวสามอาณาจักรในบริเวณตะวันออกกลางไปจนถึงเอเชียกลางนั้นคือ อาณาจักรออตโตมัน อาณาจักรซาฟาวิด และอาณาจักรข่านแห่งบูคารา (Khanate of Bukhara) ซึ่งเป็นชาวอุซเบก ทั้งสามอาณาจักรล้วนนับถือศาสนาอิสลามเพียงแต่ต่างนิกายกันเท่านั้น โดยราชวงศ์ออตโตมันและข่านแห่งบูคาราจะนับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนนี ส่วนราชวงศ์ซาฟาวิดนั้นนับถือนิกายชีอะห์ การนับถือนิกายที่ต่างกันนี้กลายมาเป็นต้นตอที่ทำให้ทั้งสามอาณาจักรมีความขัดแย้งกัน ดังจะเห็นได้จากการสู้รบกันระหว่างอาณาจักรซาฟาวิดซึ่งนับถือนิกายชีอะห์ กับอาณาจักรออตโตมันและอาณาจักรข่านแห่งบูคาราที่นับถือนิกายซุนนีซึ่งจะกล่าวต่อไป

จากทั้งสามอาณาจักรที่กล่าวมาข้างต้น อาณาจักรออตโตมันเป็นอาณาจักรที่มีอยู่มาอย่างยาวนานที่สุด ซึ่งถูกสถาปนาเมื่อค.ศ.1299 (พ.ศ.1842) และมีอำนาจมากที่สุดในโลก

⁵ Stephen P. Blake, *Time in Early Modern Islam*, 40.

มุสลิม สุลต่านในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 นามว่า เซลิม ได้สถาปนาตนขึ้นเป็นเคาะลีฟะฮ์แห่งโลกมุสลิม⁶ พระองค์เล็งเห็นถึงความสำคัญของดินแดนทางทิศตะวันออก (เอเชียกลาง) และต้องการขยายอำนาจของพระองค์เข้าไป จึงได้ทำการผูกมิตรกับอาณาจักรข่านแห่งบูคาราซึ่งนับถือนิกายเดียวกัน เพื่อต่อกรกับอาณาจักรซาฟาวิดที่นับถือศาสนาอิสลามคนละนิกายและกำลังเรืองอำนาจมากขึ้นในเวลานั้น ทั้งนี้อาณาจักรโมกุลที่ถือกำเนิดขึ้นมาหลังสุดกลับมิได้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับอาณาจักรออตโตมันแม้จะนับถือนิกายเดียวกัน

ภาพที่ 1: ภาพการขยายอำนาจของสามอาณาจักรมุสลิมแห่งดินปืน⁷



ที่มา: <https://ballandalus.wordpress.com/> [Online] accessed 3 February 2024

⁶ Thomas Walker Arnold, *The Caliphate* (Oxford: Clarendon Press, 1924), 138.

⁷ อาณาจักรออตโตมัน ซาฟาวิด และโมกุล มักถูกเรียกว่าอาณาจักรแห่งดินปืน (Gunpowder empire) เพราะเป็นรัฐอาณาจักร/นักรบกลุ่มแรกๆ ที่ใช้อาวุธปืนและดินปืนเป็นปัจจัยสำคัญในกองทัพ

รัชสมัยของบาบัวร์ ค.ศ.1526-1530

ก่อนการสถาปนาราชวงศ์โมกุล บาบัวร์เป็นผู้สืบทอดเชื้อสายโดยตรงมาจากติมูร์ (ค.ศ. 1370-1405) ซึ่งเป็นผู้สถาปนาราชวงศ์ติมูร์ที่เคยเรืองอำนาจอย่างมากในเอเชียกลาง⁸ แต่เมื่ออาณาจักรติมูร์เสื่อมอำนาจลง ชาวอุซเบกได้ขับไล่บาบัวร์ที่ปกครองภูมิภาคทรานซอกเซียนาอยู่⁹ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบาบัวร์กับชาวอุซเบกมาโดยตลอด อาณาจักรซาฟาวิดก็มีศัตรูเป็นชาวอุซเบกเช่นกัน จึงทำให้บาบัวร์มีความสัมพันธ์ที่ดีกับราชวงศ์ซาฟาวิดแม้จะนับถือศาสนาอิสลามคนละนิกาย กลับกันอาณาจักรออตโตมันก็เป็นพันธมิตรกับข่านแห่งบูคารา อาณาจักรของชาวอุซเบกในบริเวณนั้นเพื่อต่อกรกับอาณาจักรซาฟาวิด ออตโตมันและโมกุลจึงมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกันเท่าใดนัก

นอกจากปัญหาที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว สุลต่านเซลิมแห่งอาณาจักรออตโตมันมีความพยายามที่จะให้บาบัวร์ยอมรับในอำนาจของอาณาจักรออตโตมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากการสถาปนาตนขึ้นเป็นเคาะลีฟะฮ์แห่งโลกมุสลิม ซึ่งบาบัวร์ถือว่าสิ่งนี้เป็นการหยามเกียรติและศักดิ์ศรีของตน เพราะบรรพบุรุษของตนเคยทำให้อาณาจักรออตโตมันสยบมาแล้วในรัชสมัยของสุลต่านบาเยซิดที่ 1 (ค.ศ. 1389-1402) ในการศึกที่อังการา (Battle of Ankara) ปีค.ศ.1402 ซึ่งฝ่ายของสุลต่านบาเยซิดพ่ายแพ้อย่างราบคาบ พระองค์ถูกติมูร์จับเป็นเชลยศึกและเสียชีวิตในปีต่อมา¹⁰ จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดจึงทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรอยู่ในจุดที่ไม่ค่อยจะดีนัก

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรปรากฏให้เห็นทางอ้อมเสมือนออตโตมันได้ให้ความช่วยเหลือบาบัวร์ในการศึกที่พานิปัต (Battle of Panipat) ปีค.ศ. 1526 ซึ่งเป็นการศึกระหว่างกองทัพของบาบัวร์และราชวงศ์โลดี (Lodi Dynasty) ของสุลต่านแห่งเดลี (Delhi Sultanate) การศึกในครั้งนั้นบ่งชี้ว่ามีความสำคัญต่อราชวงศ์โมกุลเป็นอย่างมาก เพราะเป็นศึกที่นำมาซึ่งการสถาปนาราชวงศ์โมกุล ภายหลังจากบาบัวร์และกองทัพของตนสามารถเอาชนะกองทัพฝั่งตรงข้ามได้ บาบัวร์ทำการยึดอำนาจราชวงศ์โลดี และได้สถาปนาตนขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์โมกุล โดยใช้เมืองหลวงเดิมของราชวงศ์โลดี อากรา (Agra) เป็นเมืองหลวงใหม่ของ

⁸ Stephen P. Blake, *Time in Early Modern Islam*, 31.

⁹ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, (Aligarh: Centre of West Studies Aligarh Muslim University, 1990), 16-17.

¹⁰ Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650: The Structure of Power*, 17.

อาณาจักรโมกุล¹¹ ในการศึกษาที่ปานิปัตนี้ บาบัวร์ได้นำยุทธวิธีการสู้รบที่แปลกใหม่มาสู่อุณหภูมิ มีการใช้ปืนคาบศิลา และปืนใหญ่ซึ่งถือเป็นอาวุธชนิดใหม่ในยุคนั้น และนำยุทธวิธีการรบของ อาณาจักรออตโตมันในการศึกที่ซัลดิรัน (Battle of Chaldiran) ในปีค.ศ.1524 มาใช้¹² นอกเหนือจากนี้นายพลประจำทัพบาบัวร์ในเวลานั้นนามว่า อูสตาด อาลี กุลี (Ustad Ali Quli)¹³ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอาวุธปืน และพลปืนอีกหลายคนต่างก็เป็นชาวออตโตมันที่เข้ามา ประจําการในกองทัพของบาบัวร์ กล่าวได้ว่า บาบัวร์ได้รับการช่วยเหลือจากออตโตมันจนทำให้ตน สามารถสถาปนาอาณาจักรโมกุลขึ้นมาได้ กระนั้น บาบัวร์ก็ได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับ อาณาจักรออตโตมัน จึงถือได้ว่าโมกุลและออตโตมันยังไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ

รัชสมัยของหุมาเยัน ค.ศ.1530-1540 (การปกครองช่วงแรก)

ในช่วงเวลาระยะแรกของการขึ้นครองราชย์ของหุมาเยัน ทั้งสองอาณาจักรมิได้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สืบเนื่องจากแนวความคิดของบิดา คือ บาบัวร์ผู้ปกครองคนก่อน รวมถึงออตโตมันเองก็อาจจะไม่มองลูกหลานของผู้ที่เอาชนะอาณาจักรตนเป็นมิตรเช่นกัน ทั้งนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ อย่างสงครามระหว่างโมกุลกับอาณาจักรในละแวกใกล้เคียงที่ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองราชวงศ์ไม่ดีขึ้น กล่าวคือ ในช่วงเวลานี้อาณาจักรออตโตมันมีผู้ปกครองคือสุลต่านสุไลมาน พระองค์ทรงมีแนวคิดในเรื่องการขยายอำนาจมาทางทิศตะวันออกมากขึ้น พระองค์จึงได้ขยายอำนาจของอาณาจักรออตโตมันมายังพื้นที่เอเชียใต้ บริเวณเดคข่านทางตอนล่างและตลอดชายฝั่งทางด้านตะวันตกของอนุทวีป ก่อนที่อาณาจักรโมกุลจะขยายอำนาจลงมาเสียอีก อาณาจักรออตโตมันได้ส่งทั้งกองทัพเรือและนายพลมาทำหน้าที่บริเวณนี้เพื่อปกครองรัฐที่อยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรออตโตมันและคานอำนาจของโปรตุเกสในมหาสมุทรอินเดีย¹⁴ ยิ่งไปกว่านั้น ชาวออตโตมันหลายคนมีตำแหน่งและมีอำนาจอย่างมากในอาณาจักรละแวกนี้ เช่น รัฐสุลต่านคุชราต เป็นต้น¹⁵

¹¹ John F. Richards, *The Mughal Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 8.

¹² Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 18.

¹³ Annette Susannah Beveridge, *The Babur-nāma in English (Memoirs of Babur)* (London: Luzac & Co., 1992), 369.

¹⁴ Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650*, 287.

¹⁵ Suraiya Faruqi, *The Ottoman and Mughal empires*, 160.

เมื่อหม่ายนได้ทำสงครามกับอาณาจักรในบริเวณที่กล่าวมาอย่างรัฐสุลต่านคุซราช ซึ่งยอมรับในอำนาจและเป็นพันธมิตรของออตโตมัน¹⁶ จึงไม่แปลกที่ออตโตมันอาจมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโมกุลและมองว่าโมกุลนั้นเป็นภัยต่ออำนาจของตนในอนุทวีปนั่นเอง

รัชสมัยของหม่ายน ค.ศ.1555-1556 (การปกครองช่วงหลัง)

ต่อมาในปีค.ศ.1540 หม่ายนได้พ่ายแพ้ต่อเซอร์ ชาร์ ชูเรที่ได้ยกทัพเข้าโจมตีจักรวรรดิโมกุล ทำให้หม่ายนต้องลี้ภัยไปที่เปอร์เซียจนถึง 15 ปี และเมื่อกลับมาสู่อาณาจักรโมกุลจากราชวงศ์สุระได้ หม่ายนก็ปกครองโมกุลต่อราว 6 เดือน¹⁷ ซึ่งช่วงเวลานี้เองที่ความสัมพันธ์ของอาณาจักรโมกุลและออตโตมันไปในทางที่ดีขึ้น และความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการที่เกิดขึ้นจากการติดต่อกันของผู้ปกครองทั้งสองก็ได้เริ่มขึ้นเมื่อนั้นเอง

เหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองได้เริ่มต้นขึ้นก็คือ การที่เซตี อาลี รีส (Seydi Ali Reis) นายพลของออตโตมันได้เจอมรสุมจากทางทะเล ทำให้เรือถูกพัดไกลจากทะเลแดงมายังมหาสมุทรอินเดีย¹⁸ และได้ขอลี้ภัยจากผู้ปกครองในอนุทวีป อุบัติเหตุครั้งนี้เองที่ได้นำพาเซตีเข้าไปพำนักอยู่ในราชสำนักของหม่ายน ผู้ปกครองของอาณาจักรโมกุลได้ให้การต้อนรับอย่างดีพร้อมกับเสนอตำแหน่งหน้าที่ให้แกเซตีอีกด้วย ทั้งนี้ เซตีได้ปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าวของหม่ายนไปเพราะเขายังคงต้องการกลับบ้านเกิดที่อิสตันบูล ในช่วงระยะนี้เอง เซตีได้สาธยายถึงความยิ่งใหญ่ของสุลต่านสุไลมานผู้เกรียงไกรว่า เป็นผู้ปกครองของโลกอิสลามที่แม้แต่จักรพรรดิของจีนยังอนุญาตให้การอ่านคุตบะห์¹⁹ ในเวลาของการละหมาดวันศุกร์เป็นการกล่าวในนามของเคาะลีฟะฮ์ออตโตมัน²⁰ เสมือนว่าแม้แต่จักรพรรดิของจีนก็ยอมรับถึงการมีอยู่ของอำนาจสุลต่านสุไลมาน ผู้เป็นเคาะลีฟะฮ์ขณะนั้น จากสิ่งที่เซตีได้สาธยายมาทั้งหมดทำให้หม่ายนตระหนักถึงอำนาจของสุลต่านที่มีต่อโลกมุสลิม และได้มองว่าสุไลมานเป็นผู้ที่ควรได้รับการยกย่องว่าเป็นจักรพรรดิ ทั้งนี้ หม่ายนไม่ได้ยอมรับอำนาจของสุลต่านเหนืออาณาจักรของตน กระนั้นก็ทรงได้เขียนจดหมายถึงสุลต่านสุไลมานแห่งออตโตมันโดยมีใจความว่า “หม่ายน

¹⁶ John F. Richards, *The Mughal Empire*, 10.

¹⁷ วันวิสาข์ ธรรมานนท์, *ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอินเดียสมัยโบราณ*, 170-171.

¹⁸ Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650*, 58.

¹⁹ การปราศรัยให้คำสอนแก่มุสลิมในช่วงเวลาของการละหมาดวันศุกร์ และบุรุษมุสลิมทุกคนจำเป็นต้องไปละหมาดที่มัสยิดในเวลานี้ โดยถือเป็นข้อบังคับทางศาสนาสำหรับบุรุษเท่านั้นไม่รวมสตรี

²⁰ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 21-22.

ยอมรับสุลต่านสุไลมานผู้เกรียงไกรในฐานะเคาะลีฟะฮ์ แห่งดินแดนที่สุลต่านปกครองอยู่ ส่วนหุมาเยียนั้นคือเคาะลีฟะฮ์แห่งอินเดีย และสุไลมานมีอำนาจทัดเทียมกับหุมาเยียน”²¹

จากเนื้อความของจดหมายจะสังเกตเห็นได้ว่า แม้หุมาเยียนจะกล่าวนามของสุลต่านสุไลมานว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ แต่หุมาเยียนก็กลับมองเพียงว่าสุไลมานเป็นเคาะลีฟะฮ์ของทางฝั่งตะวันออกกลางที่ทรงปกครองอยู่ ในขณะที่พระองค์นั้นเป็นเคาะลีฟะฮ์แห่งอนุทวีป ทั้งนี้ แม้จะไม่มีหลักฐานการตอบกลับจากสุลต่านสุไลมาน แต่จดหมายในครั้งนี้นั้นเองที่แสดงให้เห็นถึงการติดต่อกันโดยตรงของทั้งสองอาณาจักร และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไปในระดับที่ดีขึ้นของทั้งสองราชวงศ์

รัชสมัยของอักบาร์ ค.ศ.1556-1605

ภายหลังจากหุมาเยียนสวรรคต อักบาร์ผู้เป็นบุตรชายได้ก้าวขึ้นมาปกครองต่อจากพระราชบิดาของตนขณะที่ยังทรงมีพระชันษาเพียงแค่ 14 ปีเท่านั้น ด้วยความทรงพระเยาว์นี้เองที่ทำให้อักบาร์มีอำนาจน้อยในช่วงต้นของการครองราชย์ พระองค์จึงต้องการสร้างฐานอำนาจที่มั่นคงผ่านการยอมรับจากราชสำนักหรืออาณาจักรอื่นๆ แน่แน่นอนว่าออตโตมันก็เป็นหนึ่งในอาณาจักรที่พระองค์ต้องการสร้างตัวตนให้เห็นและหวังได้การยอมรับจากราชสำนักออตโตมัน พระองค์ทรงพยายามทำสิ่งต่างๆ อย่างการส่งจดหมายถึงสุลต่านสุไลมานด้วยถ้อยคำสวดยหรุ และยอมรับถึงอำนาจของสุลต่านในฐานะเคาะลีฟะฮ์ รวมถึงอำนาจทางศาสนาของสุลต่านที่มีต่อโลกมุสลิม ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองอาณาจักรยังอยู่ในระดับที่ดี เพราะเป็นความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องจากสมัยของหุมาเยียน อิทธิพลของเซดี รวมถึงอำนาจของอุลามา²² ซึ่งเป็นองค์การทางศาสนาที่มีอำนาจในกลุ่มอาณาจักรมุสลิมขุนนี้

ความเปลี่ยนแปลงทางความสัมพันธ์ด้านการเมืองของทั้งสองอาณาจักรเริ่มเกิดขึ้นเมื่ออาณาจักรของอักบาร์มีความยิ่งใหญ่ขึ้นอย่างมากและเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจมากที่สุดในอนุทวีป อักบาร์ไม่มีความรู้สึกที่ต้องนอบน้อมต่อราชสำนักออตโตมันหรือยอมรับในอำนาจของสุลต่านแห่งออตโตมันในโลกมุสลิมอีกต่อไป จนบางครั้งนโยบายของอักบาร์ก็สามารถแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกต่อต้านออตโตมันได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น การปฏิเสธความร่วมมือในพันธมิตรไตรภาคีที่รัฐอุซเบกยื่นมา เพื่อโจมตีอาณาจักรซาฟาวิด ครั้นเมื่ออักบาร์สามารถเข้าปกครอง

²¹ Razi Ashraf, “Ottoman-Mughal Political Relations circa 1500-1923,” *The Eurasia Studies Society Journal* 2(2) (March 2013): 4.

²² Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 23.

คาบูล (Kabul) ได้ อักบาร์หวั่นเกรงเป็นอย่างมากว่าอับดุลเลาะห์ ข่าน (Abdullah Khan ค.ศ. 1583-1598) ผู้ปกครองแห่งอุซเบกจะเข้ายึดคาบูลด้วยความทะเยอทะยาน แต่ในความเป็นจริงแล้ว เมื่อทั้งสองอาณาจักรมีชายแดนประชิดกัน ข่านแห่งอุซเบกกลับมองว่าราชวงศ์โมกุลจะเป็นประโยชน์ต่อการโจมตีราชวงศ์ซาฟาวิดจึงได้เสนอพันธมิตรให้ โดยในพันธมิตรมีอาณาจักรออตโตมัน ข่านบูคารา (อุซเบก) และอาณาจักรโมกุล แต่อักบาร์กลับปฏิเสธไปเพราะมองว่าราชวงศ์ซาฟาวิดจะเป็นเครื่องมือในการคานอำนาจกับออตโตมันได้ดี ประกอบกับราชวงศ์ซาฟาวิดมีบุญคุณกับราชวงศ์โมกุลเป็นอย่างมาก เพราะในรัชสมัยของหุมาเยนตามที่ได้กล่าวไปในข้างต้น ราชวงศ์ซาฟาวิดได้ให้ความช่วยเหลือแก่กษัตริย์โมกุลไว้ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของชาห์ ทัฆมาป (Shah Tahmasp) ในช่วงปีค.ศ.1524-1576 โดยพระองค์ทรงให้ที่ลี้ภัยพร้อมทั้งกองทัพแก่กษัตริย์โมกุลในการกลับไปยึดดินแดนคืน²³ ความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์โมกุลและราชวงศ์ซาฟาวิดจึงพัฒนาขึ้นอย่างมาก นี่จึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อักบาร์เลือกปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าวเช่นกัน อย่างไรก็ตามอักบาร์ยื่นขอเสนอกลับคืนให้ข่านแห่งอุซเบก โดยเสนอให้ร่วมมือกับซาฟาวิดโจมตีอาณาจักรออตโตมันแทน นอกจากนี้ อักบาร์ยังเลิกล้มรับสุลต่านในฐานะเคาะลีฟะฮ์และได้ใช้คำเรียกเฉพาะอย่าง Padishah-i-Islam Amir-ul-Momineen มาใช้เรียกตนเอง²⁴ ซึ่งปกติแล้วมีไว้สำหรับใช้เรียกผู้ถือครองตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์โดยเฉพาะ ยิ่งไปกว่านั้น อักบาร์ยังได้เอาอำนาจทางศาสนาทั้งหมดในอาณาจักรโมกุลมารวบรวมไว้ที่ตนอีกด้วย

ไม่เพียงแต่เท่านั้น อักบาร์ยังดำเนินมาตรการต่างๆ ที่อาจเป็นภัยต่อความมั่นคงและอำนาจของอาณาจักรออตโตมัน กล่าวคือ อักบาร์ได้พยายามเข้าไปมีอำนาจในเมืองศักดิ์สิทธิ์ของชาวมุสลิมอย่างเมกกะและเมดิना ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้อำนาจและการดูแลของอาณาจักรออตโตมัน โดยการส่งชาวมุสลิมที่อยู่ในอินเดียไปแสวงบุญและส่งสตรีในราชสำนักโมกุลไปประจำอยู่ที่เมกกะเป็นเวลานาน ทำให้ราชสำนักออตโตมันรู้สึกกังวล²⁵ พร้อมทั้งมอบเงินจำนวนมากให้แก่ผู้ปกครองแห่งเมืองศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลได้อย่างชัดเจนว่าเป้าหมายของอักบาร์คือการลดการพึ่งพาของเมืองศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้กับสุลต่านแห่งออตโตมัน และสร้างอิทธิพลของราชวงศ์โมกุลในเมืองเหล่านี้ขึ้นมาแทน แม้โมกุลจะไม่ได้มีอำนาจทางการเมืองมากเท่ากับออตโตมัน แต่ไม่มีอาณาจักรไหนเทียบอำนาจทางการเงินของอาณาจักรโมกุลได้เลยในยุคนั้นท้ายสุดนี้ อักบาร์ยังมีนโยบายความร่วมมือทางการทหารกับโปรตุเกส ผู้เป็นศัตรูหลักของ

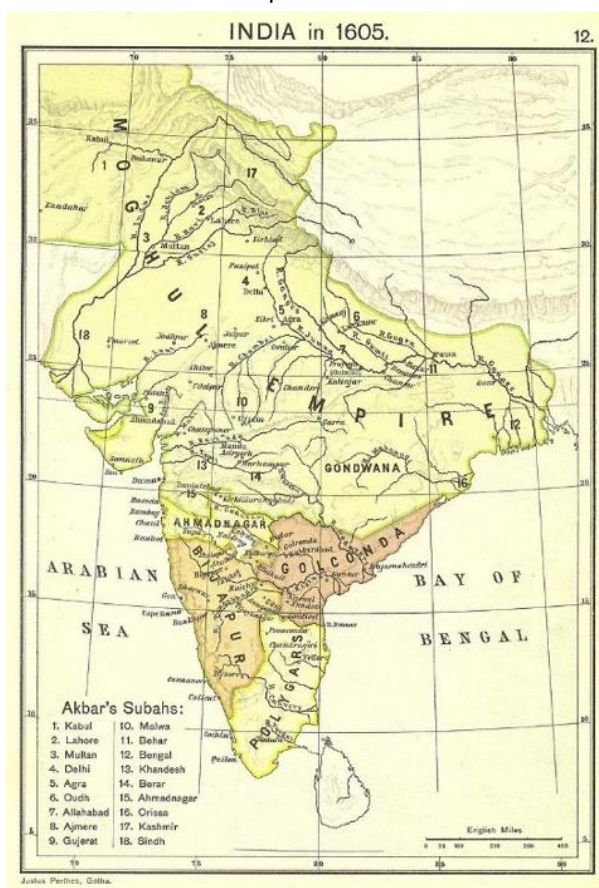
²³ John F. Richards, *The Mughal Empire*, 11.

²⁴ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 25.

²⁵ Suraiya Faruqi, *The Ottoman and Mughal empires*, 124.

อาณาจักรออตโตมันในช่วงเวลานั้น เนื่องจากการแย่งชิงอำนาจทางทะเลในมหาสมุทรอินเดียมาอย่างยาวนาน ซึ่งราชสำนักออตโตมันรับทราบรายงานจากสายลับของตนที่ประจำอยู่ในอินเดีย ในปีค.ศ.1588²⁶ อักบาร์ได้ใช้ความขัดแย้งนี้ในการบั่นทอนอำนาจของออตโตมันในทะเลแดงและเยเมนอีกด้วย ทั้งนี้ ทุกครั้งที่โปรตุเกสส่งกองทัพเข้าโจมตีออตโตมัน อักบาร์กลับไม่เคยส่งทหารไปช่วยเลยแม้แต่ครั้งเดียว

ภาพที่ 2: ภาพอาณาเขตของจักรวรรดิโมกุลภายใต้การปกครองของอักบาร์



ที่มา: Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Akbar> (accessed February 5, 2024)

²⁶ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 24.

นโยบายต่อต้านอำนาจออตโตมันและโปรตุเกสของอักบาร์นี้มีความสับสน บางครั้งอักบาร์ก็แสดงท่าทีต่อต้านออตโตมันด้วยการพยายามร่วมมือกับโปรตุเกส แต่บางครั้งก็มีความต้องการขับไล่อำนาจของโปรตุเกสออกจากอินเดีย ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว หากจักรวรรดิโมกุลร่วมมือกับจักรวรรดิออตโตมันโดยมีจักรวรรดิโมกุลเป็นกำลังทางกองทัพบก ขณะที่จักรวรรดิออตโตมันเป็นกำลังทางกองทัพเรือ ก็สามารถสร้างความเสียหายอย่างมากมาให้กับโปรตุเกส หรือแม้กระทั่งเป็นการปิดฉากอำนาจทางทะเลของโปรตุเกสในมหาสมุทรอินเดียเลยก็ได้ ทว่าอักบาร์กลับไม่ใช่โอกาสนี้²⁷

เพื่อเข้าใจถึงความคิดที่ซับซ้อนของอักบาร์ จึงจำเป็นต้องสังเกตจากความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและโมกุลในรัชสมัยนี้ด้วยเช่นกัน จักรวรรดิโมกุลได้เผชิญหน้ากับจักรวรรดิโปรตุเกสครั้งแรกในปี ค.ศ. 1572 หลังจากการเข้าพิชิตรัฐสุลต่านคุชราตโดยโมกุล ในระยะแรกความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองดูเป็นไปได้ด้วยดี โปรตุเกสได้มอบบรรณาการให้แก่จักรพรรดิโมกุลและได้ยอมรับในการใช้สกุลเงินของจักรวรรดิโมกุล ในอาณาเขตที่โปรตุเกสปกครองอยู่ รวมถึงมอบใบอนุญาตการค้า (Cartaz)²⁸ พร้อมกันนั้นได้อนุญาตให้การอ่านคุตบะห์ในพื้นที่เดียวกันในนามของกษัตริย์โมกุลได้²⁹ แน่นอนว่า สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้พระองค์พอพระทัยเป็นอย่างมาก และสำหรับโปรตุเกสเอง การที่จักรพรรดิโมกุลได้ยอมรับระบบการค้าที่เสนอไปนั้น ก็เปรียบเสมือนการยอมรับการผูกขาดการค้าทางทะเลของโปรตุเกสในระแวกนี้นั่นเอง ในเรื่องความต่างของศาสนาที่นับถือนั้น สำหรับจักรพรรดิอักบาร์ถือว่าเรื่องเหล่านี้ไม่ใช่ปัญหา พระองค์มีความสนใจในศาสนาต่างๆ รวมถึงศาสนาคริสต์ด้วยเช่นกัน โดยได้เชิญผู้รู้ทางศาสนาจากคณะเยซุอิตมายังราชสำนักเพื่อบรรยายธรรมเกี่ยวกับคริสต์ศาสนา³⁰ กระนั้นแม้ความสัมพันธ์ของทั้งสองจะเป็นไปได้ด้วยดีในระยะแรก แต่ด้วยระบบการค้าที่มีความรุนแรงซึ่งทำให้การค้าสำหรับพ่อค้าหรือแม้แต่ผู้แสวงบุญที่จะเดินทางไปเมืองศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่มีใบอนุญาต

²⁷ Umer Hameed, Usman Hameed, and Saima Umer, "A Study of Relations between Mughal India and the Ottoman Empire: 1556-1748," *Journal of History and Social Sciences* 11(2) (December 2020): 83.

²⁸ ใบอนุญาตการค้าทางทะเล หรือใบผ่านที่ออกโดยจักรวรรดิโปรตุเกสในมหาสมุทรอินเดียในช่วงศตวรรษที่ 16 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมการค้าในภูมิภาคที่โปรตุเกสครอบครอง

²⁹ João Vicente Melo, *Jesuit and English Experiences at the Mughal Court, c.1580-1615* (London: Palgrave Macmillan, 2022), 9-11.

³⁰ Ibid., 15-16.

ลำบากเป็นอย่างมาก เพราะอาจถูกเรือโปรตุเกสเข้าโจมตีได้ รวมถึงการอ้างสิทธิในมหาสมุทรอินเดียของจักรวรรดิโปรตุเกสนั้นได้ทำให้การเติบโตทางทะเลของจักรวรรดิโมกุลลำบากขึ้น และทำให้ภาพลักษณ์ของจักรพรรดิโมกุลผู้อ้างสิทธิปกครองอนุทวีป และความพยายามในการเข้าไปมีอำนาจในเมืองศักดิ์สิทธิ์นั้นดูอ่อนแอลง ทำให้อักบาร์มีความต้องการจะเข้าครอบครองดินแดนของคุชราตทั้งหมดและกำจัดชาวต่างชาติที่เป็นอุปสรรคในการเดินทางไปแสวงบุญด้วย³¹

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงมีความเป็นไปได้ว่า นโยบายหรือความต้องการของอักบาร์นั้นคือการทำให้ทั้งออตโตมันและโปรตุเกสสับสน เพื่อที่ทั้งสองจะได้มีปัญหากันและอักบาร์ก็จะได้ประโยชน์หากสองจักรวรรดินั้นอ่อนแอลง เพราะนั่นจะหมายถึงการเพิ่มอำนาจของอักบาร์ในดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่ออตโตมันปกครองอยู่ พร้อมกันนั้นคือโอกาสในการเข้าควบคุมมหาสมุทรอินเดียที่มีอำนาจของจักรวรรดิโปรตุเกสอยู่ด้วย

กล่าวโดยสรุป การกระทำต่างๆ ของอักบาร์ที่กล่าวไปได้นำมาสู่ความสัมพันธ์ที่ย่ำแย่ลงของทั้งสองอาณาจักร ซึ่งเห็นได้ชัดว่าอักบาร์มีความต้องการที่จะต่อต้านอำนาจของออตโตมัน และความสัมพันธ์ที่แย่งนี้เองที่ทำให้อักบาร์พลาดโอกาสในการกำจัดอำนาจของโปรตุเกสออกจากอินเดีย ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วความร่วมมือระหว่างกองทัพเรือออตโตมันและกองทัพบกของโมกุลสามารถร่วมมือกันในการต่อต้านอำนาจของโปรตุเกสในอินเดียให้จบสิ้นไปได้อย่างสิ้นเชิง แต่อักบาร์กลับปล่อยโอกาสนี้ไป การตัดสินใจเช่นนี้อาจเป็นเพราะความรู้สึกที่ไม่ยอมรับออตโตมัน หรืออาจเป็นเพราะความหวาดระแวงอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ของจักรวรรดิออตโตมันที่ใกล้ชิดกับข่านแห่งอุซเบกที่มีชายแดนติดกับอาณาจักรของตน

รัชสมัยของจาห์นคีร์ ค.ศ.1605-1627

ความสัมพันธ์ของอาณาจักรออตโตมันและโมกุลในรัชสมัยของจาห์นคีร์นั้นจะแบ่งออกได้เป็นสองช่วงหลักๆ คือ ระยะแรกก่อนการบุกโจมตีโมกุลของอาณาจักรชาฟาวิด และระยะหลังคือภายหลังการโจมตีของอาณาจักรชาฟาวิด ซึ่งได้ทำให้ทัศนคติและมุมมองของราชวงศ์โมกุลที่มีต่อราชวงศ์ชาฟาวิดเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง

ในระยะแรกความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรออตโตมันและโมกุลมีสถานะที่ไม่ดีนักสืบเนื่องมาจากมาตรการและนโยบายต่างๆ ของอักบาร์ที่ได้กล่าวไปแล้ว รวมถึงพระองค์ทรงมี

³¹ Ibid., 18.

คติเดิมที่สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษของพระองค์ ตีมูร์ผู้ที่เคยเอาชนะสุลต่านแห่งออตโตมันได้คิดว่าอาณาจักรนี้ที่เคยพ่ายแพ้ให้แก่บรรพบุรุษของพระองค์³² ทำให้เมื่อเข้าสู่รัชสมัยของจาห์นคีร์ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรก็ยังคงอยู่ระดับที่ย่ำแย่ ยิ่งไปกว่านั้นในช่วงรัชสมัยของจาห์นคีร์ จักรวรรดิออตโตมันได้ทำสงครามกับอาณาจักรชาฟาวิด ในสงครามครั้งนี้ จาห์นคีร์ได้ให้การสนับสนุนชาฟาวิดในด้านการเงินเพื่อนำไปต่อสู้กับอาณาจักรออตโตมัน ทั้งนี้ ความเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นในระยะหลังเมื่ออาณาจักรชาฟาวิดได้บุกโจมตีและยึดกันดาฮาร์ ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิโมกุลโมกุล จาห์นคีร์มองว่าการโจมตีนี้เป็นการทรยศและไม่ให้อภัยอย่างยิ่งที่สุดของของราชวงศ์ชาฟาวิด³³ สิ่งที่ยังตอกย้ำความรู้สึกไม่พอใจของพระองค์ยิ่งขึ้นอีกคือในการบุกโจมตีครั้งนี้เกิดขึ้นในขณะที่พระองค์ทรงประชวร³⁴ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรโมกุลและอาณาจักรออตโตมันที่ทำสงครามกับราชวงศ์ชาฟาวิดอยู่ก่อนแล้วเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

ภายหลังจากการยึดเมืองคาบูลของอาณาจักรชาฟาวิดแล้ว สุลต่านมูราตที่ 4 (ค.ศ. 1623-1640) ซึ่งเป็นสุลต่านที่ปกครองอาณาจักรออตโตมันอยู่ในเวลานั้นเล็งเห็นถึงโอกาสที่จะสร้างพันธมิตรไตรภาคีระหว่างออตโตมัน โมกุล และอุซเบก เพื่อต่อกรกับอาณาจักรชาฟาวิดอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่เคยล้มเหลวไปในรัชสมัยของอักบาร์ พันธมิตรในครั้งนี้น่าเกิดขึ้นกันนับได้ว่าเป็นการจุใจที่สามารถนำจุดจบมายังอาณาจักรชาฟาวิดได้ทันที จากการโจมตีทางทิศตะวันออกของโมกุลกับอุซเบก และการโจมตีทางทิศตะวันตกของออตโตมัน เมื่อเห็นดังนั้น สุลต่านจึงได้ส่งจดหมายเพื่อเสนอความร่วมมือในการกำจัดภัยชาฟาวิดในครั้งนี้ไปยังโมกุล จดหมายในครั้งนี้เป็นจดหมายฉบับแรกที่มีการส่งจากออตโตมัน³⁵ เพราะก่อนหน้านี้ทางฝั่งของออตโตมันไม่เคยส่งจดหมายมาทางโมกุลเลย แม้แต่การตอบจดหมายของหุมาเยนและอักบาร์ก็ไม่เคยเกิดขึ้น ทั้งนี้ หลังจากได้รับจดหมายจากสุลต่านมูราตที่ 4 จาห์นคีร์ก็มีความเห็นชอบและต้องการเข้าร่วม แต่ในท้ายที่สุดพันธมิตรไตรภาคีครั้งนี้ก็ไม่เคยเกิดขึ้น เนื่องจากจาห์นคีร์ได้สวรรคตไปเสียก่อนในปีค.ศ.1627

³² Henry Beveridge, *The Tuzuk-i-Jahangiri or Memoirs of Jahangir* (London: Royal Asiatic Society, 1909), 145.

³³ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 26.

³⁴ John F. Richards, *The Mughal Empire*, 112.

³⁵ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 26.

โดยสรุปแล้วความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างอาณาจักรออตโตมันและโมกุลนั้นสามารถดำเนินมาอยู่ในจุดที่ดีได้ถึงขั้นเกือบสร้างพันธมิตรกันในการศึกสงครามเพื่อกำจัดศัตรูร่วม แม้พันธมิตรนี้จะไม่ได้เกิดขึ้นแต่ก็จะกลายเป็นรากฐานความสัมพันธ์ที่ดีของทั้งสองอาณาจักรสำหรับผู้ปกครองคนต่อไปนั่นก็คือชาห์ จาฮาน

รัชสมัยของชาห์ จาฮาน ค.ศ.1628-1658

ในรัชสมัยของชาห์ จาฮาน ออตโตมันและโมกุลได้เข้าสู่ความสัมพันธ์แบบเต็มรูปแบบและมีความสัมพันธ์ที่ตึงเครียด สืบเนื่องจากสมัยของจาห์กันคีร์ ซึ่งในระยะแรกสามารถสังเกตได้จากการปฏิเสธของสุลต่านมูราตที่ 4 ในการให้ความช่วยเหลือกับเจ้าชายเบซุนการ์ (Baysunghar) หลานชายของอักบาร์ ซึ่งเบซุนการ์ในเวลานั้นต้องการยึดอำนาจจากจักรพรรดิแห่งโมกุล ชาห์ จาฮาน ทั้งนี้ เหตุผลในการปฏิเสธของสุลต่านแห่งออตโตมันก็เพราะเบซุนการ์มีท่าทีที่ไม่มารยาทและไม่ให้เกียรติราชสำนักออตโตมัน ยิ่งไปกว่านั้น สุลต่านเองก็ต้องการที่จะสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับโมกุลและพึงพอใจกับตำแหน่งจักรพรรดิของชาห์ จาฮานอยู่แล้ว³⁶

ความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองอาณาจักรได้เข้ามาสู่จุดที่เข้มข้นที่สุดในรัชสมัยของชาห์ จาฮาน อันเนื่องมาจากภัยที่มาจากอาณาจักรชาฟาวิด พระองค์มีความคิดที่จะสานต่อสิ่งที่พระราชบิดาของพระองค์ทรงคิดเอาไว้³⁷ นั่นคือพันธมิตรไตรภาคีตามที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ พระองค์ทรงพยายามส่งสายลับเพื่อนำจดหมายไปให้แก่สุลต่านมูราตที่ 4 ผ่านการปลอมตัวเป็นคนขายม้า เหตุผลเพราะในเวลานั้นเส้นทางเดินทางระหว่างสองอาณาจักรได้ถูกอาณาจักรชาฟาวิดปกครองไว้ ซึ่งแน่นอนว่า เป็นภัยต่อสารทางราชการเพราะชาฟาวิดเป็นทั้งศัตรูของอาณาจักรโมกุลและออตโตมัน ยิ่งไปกว่านั้นเพื่อปิดบังจากสายลับของชาฟาวิดที่อยู่ในราชสำนักโมกุล³⁸

ชาห์ จาฮานประสบความสำเร็จในการส่งสารลับไปยังสุลต่านแห่งออตโตมัน เมื่อสารลับมาถึงในปีค.ศ.1638 ที่ราชสำนักออตโตมัน สุลต่านมูราตรู้สึกพึงพอใจต่อของขวัญที่ชาห์ จาฮานได้ส่งมาให้ โดยสารที่ส่งมามีเนื้อความว่าด้วยความร่วมมือที่จะก่อตั้งพันธมิตรขึ้นของสอง

³⁶ Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans : Interpreting the Middle East* (New York: Oxford University Press, 2004), 110.

³⁷ Umer Hameed, Usman Hameed, Saima Umer, "A Study of Relations between Mughal India and the Ottoman Empire:1556-1748," 84.

³⁸ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 29.

จักรพรรดิขุนนี้เพื่อต่อต้านภัยเชื้อฮั่น ซึ่งคล้ายคลึงกับในรัชสมัยของจาห์นคีร์ ทั้งนี้สุลต่านมูราดกลับรู้สึกไม่พอใจต่อจดหมายที่ชาห์ จาฮานส่งมา เพราะไม่พอใจต่อการใช้คำแทนตำแหน่งของชาห์ จาฮาน ซึ่งอาจเป็นคำที่แสดงถึงจักรพรรดิ สุลต่านมูราดมองว่าชาห์ จาฮานเป็นเพียงแค่งาชัฏริย์แห่งอินเดียและมีได้เป็นจักรพรรดิเทียบเท่าพระองค์³⁹ การแทนตนเช่นนี้จึงสร้างความไม่พอใจให้แก่สุลต่าน นอกจากนี้ เนื้อความในจดหมายยังมีการต่อว่าสุลต่านแห่งจักรวรรดิออตโตมันในเรื่องความยึดเยื้อและไม่กระตือรือร้นต่อการกำจัดภัยจากอาณาจักรซาฟาวิด⁴⁰ ทำให้พระองค์รู้สึกเหมือนถูกตำหนิ สิ่งนี้ยังทำให้สุลต่านรู้สึกไม่พอใจยิ่งขึ้น การต่อว่าเช่นนั้นของชาห์ จาฮานอาจเกิดมาจากหนึ่งในเป้าหมายหลักของชาห์ จาฮานตลอดมาตั้งแต่ขึ้นครองราชย์ คือ การยึดกันดารฮาร์คีนจากการครอบครองของซาฟาวิด⁴¹ ทำให้เข้าใจได้ว่าพระองค์นั้นมีความต้องการเป็นอย่างยิ่งเพื่อทำตามจุดมุ่งหมายของพระองค์ให้ได้โดยเร็ว อย่างไรก็ตามสุลต่านแห่งออตโตมันก็ทรงส่งสารกลับไปหาจักรพรรดิโมกุล

สุลต่านมูราดทรงส่งสารลับเพื่อตอบกลับไปยังอาณาจักรโมกุลผ่านคณะทูต การตอบกลับจากสุลต่านมูราดในครั้งนี้ได้สร้างความไม่พอใจต่อชาห์ จาฮานเช่นกันจากการต่อว่าเรื่องการใช้คำแทนตัวเองในสารที่ส่งไปก่อนหน้านี้ คณะทูตได้เดินทางกลับมายังกรุงคอนสแตนติโนเปิลในปีค.ศ.1642 โดยไม่มีของขวัญใดๆ จากจักรพรรดิแห่งโมกุล⁴² ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่พึงพอใจของพระองค์ และภายหลังจากการส่งสารครั้งล่าสุดสุลต่านมูราดก็ได้สิ้นพระชนม์ โดยมีและสุลต่านอิบรอฮิม (ค.ศ.1640-1648) ได้ขึ้นปกครองต่อ และชาห์ จาฮานก็มีได้ส่งจดหมายใดกลับไปอีกเลย

จากที่กล่าวมา เป็นไปได้ว่าการที่พันธมิตรครั้งนี้ไม่เกิดขึ้นอาจมาจากการที่สุลต่านมูราดมิได้ใส่ใจถึงการสร้างพันธมิตรมากนัก เพราะในขณะนั้นออตโตมันเองก็กระทำการสงครามกับซาฟาวิดอยู่ ซึ่งสามารถเอาชนะกองทัพอาณาจักรซาฟาวิดและยึดดินแดนที่เคยได้เสียไปให้อาณาจักรซาฟาวิดคืนมาได้ ออตโตมันจึงเป็นฝ่ายได้เปรียบในสงครามอย่างมาก จนในปีค.ศ.1639 อาณาจักรออตโตมันและซาฟาวิดก็ได้บรรลุข้อตกลงสงบศึกและทำสนธิสัญญากัน⁴³ ทำให้พระองค์ทรงไม่

³⁹ Ibid., .29-30.

⁴⁰ Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*, 110.

⁴¹ John F. Richards, *The Mughal Empire*, 133.

⁴² Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans*, 110.

⁴³ Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650*, 82.

เห็นถึงความจำเป็นต่อการสร้างพันธมิตรกับจักรวรรดิโมกุล ซึ่งพระองค์อาจมองว่าเป็นผลดีมากกว่าในการที่จะไม่มีใครมาแย่งผลประโยชน์ที่ฝ่ายชนะจะได้รับไป

เมื่อเข้าสู่รัชสมัยของสุลต่านอับรอม ความสัมพันธ์ของทั้งสองค่อนข้างตึงเครียดจากการรุกรานภูมิภาคแบลค (Balkh) และบาดัคขาน (Badakhshan) ของชาห์ จาฮาน บริเวณนี้เป็นดินแดนของอาณาจักรชานแห่งบูคารา พันมิตรของออตโตมัน⁴⁴ การโจมตีในครั้งนั้นเองที่ทำให้ความเป็นไปได้ในการสร้างพันธมิตรไตรภาคีลดต่ำลง จนกระทั่งรัชสมัยของสุลต่านอับรอมมาถึงจุดจบ และสุลต่านเมห์เหม็ดที่ 4 (ปีค.ศ. 1648-1687) ได้ขึ้นมามีปกครองต่อ

ภายหลังจากการขึ้นครองราชย์ของสุลต่านเมห์เหม็ด ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรก็เริ่มกลับมาดำเนินต่ออีกครั้งหลังจากการส่งสารถึงกันครั้งล่าสุดในรัชสมัยของสุลต่านมูราต ในครั้งนี้สุลต่านเมห์เหม็ดได้ส่งสารไปหาชาห์ จาฮานในปีค.ศ.1649 โดยมีเนื้อความเกี่ยวกับการขึ้นครองราชย์ของตนและแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของทั้งสองอาณาจักร นอกจากนี้ สารจากสุลต่านยังได้ขอให้ชาห์ จาฮานช่วยแก้ไขปัญหานาในเอเชียกลางระหว่างนาซา มุฮัมหมัด (Nazar Mohammad) และลูกชายของเขาอับดุล อซิซ (Abdul Aziz)⁴⁵ ซึ่งเป็นชนชั้นปกครองชาวอุซเบก

เมื่อเวลาผ่านไป ชาห์ จาฮานได้ส่งสารไปยังสุลต่านในปีค.ศ.1652 โดยมีเนื้อความว่าสามารถแก้ไขปัญหาระหว่างสองพ่อลูกได้สำเร็จแล้วก่อนคณะทูตออตโตมันจะเดินทางมาถึงเสียอีก เพราะก่อนหน้านี้ราวช่วงกลางทศวรรษที่ 1640 นาซา มุฮัมหมัดทรงขอความช่วยเหลือจากพระองค์ก่อนแล้ว⁴⁶ ซึ่งการเข้าไปรุกรานภูมิภาคแบลคและบาดัคขานแท้จริงแล้วเป็นการสนับสนุนจากนาซา มุฮัมหมัดนั่นเอง สุลต่านรู้สึกพอใจอย่างมากต่อจดหมายพร้อมกับพอใจในตัวนักการทูตเซยิด อาร์ห์เหม็ด (Sayyid Ahmad) ที่ราชสำนักโมกุลส่งมา⁴⁷ จึงถือได้ว่าเป็นการสร้างแต้มพียงพอใจและสร้างสัมพันธ์ที่ดีขึ้นของทั้งสองอาณาจักรไปอีก ต่อมาสุลต่านได้ส่งสารตอบกลับจดหมายครั้งนี้ไปหาชาห์ จาฮาน โดยในรอบนี้เนื้อความของจดหมายได้กล่าวถึงการร้องเรียนของนาซาในเรื่องวิธีการแก้ปัญหาของชาห์ จาฮาน กระนั้นสุลต่านก็ยังคงแสดงความพอใจที่สามารถแก้ปัญหาไปได้สำเร็จ

⁴⁴ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 30.

⁴⁵ Ibid., 31.

⁴⁶ John F. Richards, *The Mughal Empire*, 132-133.

⁴⁷ Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans*, 111

ชาห์ จาฮานรู้สึกไม่พอใจต่อจดหมายล่าสุด เพราะทรงไม่เข้าใจว่าทำไมสุลต่านต้องสนใจวิธีการแก้ปัญหาของชาห์ จาฮานด้วย เพียงแค่ให้ปัญหาจบก็น่าจะเพียงพอแล้ว ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้ก็ได้อยู่ในเนื้อความของจดหมายที่ชาห์ จาฮานส่งกลับไปยังราชสำนักออตโตมันในปีค.ศ.1654⁴⁸

โดยสรุป ความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองอาณาจักรจะมีความเข้มข้นในรัชสมัยของชาห์ จาฮานมากกว่าสมัยอื่นๆ แม้จะไม่มีความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมและอาจมีความไม่พอใจต่อกันบ้าง แต่โดยรวมแล้วความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรเล็ดดีขึ้น ซึ่งมาจากความสัมพันธ์ต่อสุลต่านถึงสามพระองค์และความต้องการในการกำจัดศัตรูร่วมกันอย่างอาณาจักรซาฟาวิดด้วย

รัชสมัยของโอรังเซป ค.ศ.1658-1707

ในรัชสมัยของโอรังเซป ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรเริ่มลดความเข้มข้นลงไป กล่าวได้ว่ามีการขาดการติดต่อกันระหว่างราชสำนักออตโตมันและโมกุลไปถึง 32 ปี อันเนื่องมาจากการประสบปัญหาภายในของทั้งสองอาณาจักรจึงทำให้สนใจปัญหาภายในน้อยลง รวมถึงเป้าหมายในการขยายอำนาจทั่วทั้งอนุทวีปของโอรังเซป นอกจากนี้ เส้นทางในการติดต่อกันของทั้งสองอาณาจักรก็ไม่ปลอดภัยจากการรุกรานของเปอร์เซียและภัยทางทะเลจากเหล่าจักรวรรดินิยม ทั้งนี้ นโยบายต่างประเทศของโอรังเซปคือ การรักษามิตรที่ดีและจริงจังต่อรัฐมุสลิม (ซึ่งรวมถึงอาณาจักรออตโตมันด้วย)

แม้ความเข้มข้นทางความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรจะลดลงไป แต่หากพูดถึงมุมมองของโอรังเซปที่มีต่ออาณาจักรออตโตมันนั้นก็ดูท่าจะไม่ดีนัก เพราะราชสำนักออตโตมันมิได้ส่งสารที่แสดงถึงความยินดีในการขึ้นครองราชย์ของโอรังเซป ซึ่งคล้ายกับการไม่ยอมรับโอรังเซปในฐานะกษัตริย์ในช่วงที่พระองค์ต้องการมากที่สุด⁴⁹ กล่าวคือในช่วงปลายรัชสมัยของชาห์ จาฮานนั้น เกิดการแย่งชิงราชสมบัติกันระหว่างพระราชโอรสของพระองค์ โดยโอรังเซปได้ยึดอำนาจของชาห์ จาฮานผู้เป็นบิดาในปีค.ศ.1658⁵⁰ ในช่วงเวลานี้ราชสำนักออตโตมันได้ส่งคณะทูตนำโดยมานชาด ฮูเซน (Manzade Husein) ซึ่งได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีโดยมูราต บัคช์

⁴⁸ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 31-32.

⁴⁹ Umer Hameed, Usman Hameed, Saima Umer, "A Study of Relations between Mughal India and the Ottoman Empire:1556-1748," 85.

⁵⁰ John F. Richards, *The Mughal Empire*, 158-160.

(Murad Bakhsh) หนึ่งในพระโอรสที่แย่งชิงอำนาจ ณ ขณะนั้น โดยพระองค์เป็นผู้รับสารและของขวัญในครั้งนี้ พร้อมกับอ้างว่าพระองค์ทรงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในจักรวรรดิโมกุล⁵¹ แต่ไม่นานหลังจากนั้นโอรังเซปก็มีอำนาจเหนือมูราด ทำให้ราชสำนักออกโตมันเปรียบเสมือนสนับสนุนฝ่ายที่แพ้จากการเถียนของคณะทูตครั้งล่าสุด ด้วยเหตุนี้จึงอาจทำให้โอรังเซปรู้สึกไม่พอใจต่อราชสำนักออกโตมันมากนัก

ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรเริ่มกลับมาเด่นชัดอีกครั้งเมื่อสุลต่านเมห์เหม็ดที่ 4 (ค.ศ.1648-1687) ได้ถูกชิงราชสมบัติ และถูกแทนที่ด้วยสุลต่านสุไลมานที่ 2 (ค.ศ.1687-1691) ในช่วงเวลานี้จักรวรรดิออตโตมันกำลังทำสงครามอยู่กับกลุ่มสันนิบาตศักดิ์สิทธิ์ (Holy League) ซึ่งออตโตมันกำลังเสียเปรียบอย่างเห็นได้ชัดจากความพ่ายแพ้ที่เวียนนาในปีค.ศ.1683 และพ่ายแพ้ต่อมาตลอดทั้งทางบกและทางทะเล⁵² จักรวรรดิออตโตมันในเวลานี้มีความอ่อนแอลงอย่างมาก สุลต่านสุไลมานที่ 2 จึงได้ส่งจดหมายไปยังโอรังเซปเพื่อขอความช่วยเหลือ

การส่งสารขอความช่วยเหลือของสุลต่านในครั้งนี้ คณะราชทูตที่ถูกส่งไปได้รับการต้อนรับที่ไม่ค่อยดีนัก พร้อมกันนี้ยังถูกโอรังเซปปฏิเสธอีกด้วย จากเหตุผลที่ว่าราชสำนักออตโตมันมิได้ส่งคณะราชทูตใดๆ เลยตั้งแต่การขึ้นครองราชย์ของโอรังเซปราว 32 ปี⁵³ แต่กลับเพิ่งส่งมาในเวลานี้เพราะต้องการความช่วยเหลือในการทำสงครามกับกลุ่มสันนิบาตศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงโอรังเซปอาจมองว่ามีปัญหาที่ต้องจัดการมากพอแล้ว โดยเฉพาะการทำสงครามอันยาวนานและหนักหน่วงในอินเดียตอนใต้หรือบริเวณเคชาน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว โอริ่งเซปจึงได้ปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือไป ทั้งนี้ การไม่ติดต่อมาเลยของราชสำนักออตโตมันเป็นเวลา 32 ปีนั้นอาจเป็นเพราะออตโตมันไม่เห็นถึงความจำเป็นในการสานสัมพันธ์ต่อ หลังจากที่มีการคุกคามจากเปอร์เซียหรือชาวพาดิได้อ่อนลงไปแล้ว จากศึกครั้งล่าสุดระหว่างออตโตมันและชาวพาดิ ตามที่ได้กล่าวไปในรัชสมัยของชาห์ จาฮาน ศึกครั้งนั้นผู้ปกครองอาณาจักรชาวพาดิมากก็ได้ละเมิดสนธิสัญญาสงบศึกระหว่างอาณาจักรออตโตมันและชาวพาดิ จึงเป็นเหตุให้ออตโตมันไม่รู้สึกรังเกียจทางฝั่งชายแดนตะวันออกมากนัก ทำให้ไม่เห็นถึงความสำคัญที่จะดำเนินการสร้างพันธมิตรต่อ

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรในสมัยของโจรึงเซปเริ่มขาดหายไป
อย่างเห็นได้ชัดในระยะนี้ อาจเป็นเพราะการขาดศัตรูร่วมที่จะทำให้ทั้งสองอาณาจักรหันมาเน้น

⁵¹ Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans*, 112.

⁵² Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650*, 85-86.

⁵³ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 33.

ความร่วมมือกันได้อย่างอาณาจักรซาฟาวิด รวมถึงในช่วงเวลานี้ทั้งสองอาณาจักรประสบกับปัญหาภายในมากเกินกว่าจะไปให้ความสนใจกับปัญหาภายนอก ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองอาณาจักรก็จะเริ่มลดลงไปอีกจากการเสื่อมอำนาจลงของทั้งสอง โดยเฉพาะของราชวงศ์โมกุลที่จะเกิดขึ้นหลังจากการสวรรคตของโอรังเซป อำนาจของอาณาจักรโมกุลในอนุทวีปก็เริ่มเสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด ทำให้ทั้งสองอาณาจักรแทบจะไม่ติดต่อกันอีกเลย

ภายหลังจากรัชสมัยของโอรังเซป ค.ศ.1707-1857

จักรวรรดิโมกุลภายหลังรัชสมัยของโอรังเซปได้เข้าสู่ช่วงเสื่อมอำนาจลงอย่างมากจากผู้ปกครองที่ไร้ความสามารถในการปกครองพื้นที่ขนาดใหญ่ จึงทำให้เกิดสงครามและกบฏบ่อยครั้ง รวมถึงการเข้ามาแทรกแซงของจักรวรรดินิยมโดยเฉพาะอังกฤษ⁵⁴ ผู้ปกครองภายหลังกจากรัชสมัยของโอรังเซปพยายามรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับออตโตมันเอาไว้ เพื่อเป็นผลประโยชน์ต่อตำแหน่งตัวเองและเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาทั้งภายในและนอกอาณาจักรอย่างการขยายอำนาจอย่างรวดเร็วของนาดีร์ ชาห์ดัง

ในปีค.ศ.1717 ผู้ปกครองจักรวรรดิโมกุลนามว่าฟาร์รุคซียาร์ (Farrukhsiyar ค.ศ. 1713-1719) ได้ส่งคณะทูตพร้อมกับจดหมายไปยังราชสำนักออตโตมัน ซึ่งในขณะนั้นผู้ปกครองของจักรวรรดิออตโตมันเป็นสุลต่านอาห์เหม็ดที่ 3 (ค.ศ.1703-1730) เพื่อแจ้งให้ทราบถึงการจากไปของชาห์ อลัมที่ 1 (Shah Alam I ค.ศ.1707-1712) ผู้เป็นพระอัยกาของพระองค์ และอธิบายถึงการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ว่า ทรงได้ปลดพระปิตุลา จาฮันดาร์ ชาห์ (Jahandar Shah ค.ศ. 1712-1713) เพราะขาดความสามารถในการปกครอง สุลต่านอาห์เหม็ดทรงส่งจดหมายตอบกลับไปพร้อมแสดงความเสียใจต่อการจากไปของชาห์ อลัม รวมถึงอธิบายเหตุการณ์ที่อาณาจักรออตโตมันต้องเผชิญในขณะนั้นว่า เกี่ยวกับพันธมิตรระหว่างออสเตรียกับเวนิสที่ร่วมกันต่อต้านออตโตมัน พร้อมทั้งระบุว่ากองทัพของสุลต่านอาห์เหม็ดพร้อมที่จะเคลื่อนพลทางบกและทางทะเลเพื่อเผชิญหน้ากับการรุกรานจากยุโรป⁵⁵

จากจดหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่าการส่งจดหมายของจักรพรรดิโมกุลในครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับจักรวรรดิออตโตมัน พร้อมทั้งเป็นการให้ออตโตมัน

⁵⁴ วันวิสาข์ ธรรมานนท์, *ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอินเดียสมัยโบราณ*, 184-186.

⁵⁵ Biblioteca, "Three Correspondences between Ottomans and Mughals," Biblioteca Natalie, August 1, 2023, <https://bibliotecanatalie.com/home/f/three-correspondences-between-ottomans-and-mughals>.

ยอมรับในการขึ้นครองราชย์ของพระองค์หลังจากยึดบัลลังก์จากพระปิตุลาของพระองค์ โดยการตอบกลับขอสุลต่านก็เปรียบเสมือนการยอมรับถึงการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ในจักรวรรดิโมกุล

ภารกิจทางการทูตของจักรวรรดิโมกุลไปยังจักรวรรดิออตโตมันเกิดขึ้นอีกครั้งในรัชสมัยของมูฮัมหมัด ชาห์ (Muhammad Shah ค.ศ. 1719-1748) โดยจดหมายในครั้งนี้เป็นการอธิบายถึงการขึ้นครองราชย์ของพระองค์เอนกเช่นกับจักรพรรดิโมกุลองค์ก่อนที่กล่าวไปข้างต้น จดหมายระบุว่า พระองค์ถูกรับเลือกให้ขึ้นครองราชย์ในขณะที่มีพระชนมายุเพียง 16 ปี จากขุนนางชั้นสูงในราชสำนัก และมีการปิดท้ายจดหมายด้วยการขอพรให้สุลต่านแห่งออตโตมันมีอายุยืนยาวและขอให้ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์คงอยู่ตลอดไป⁵⁶

จะเห็นได้ว่า จักรวรรดิโมกุลได้เสื่อมอำนาจลงมากแล้ว การที่จักรพรรดิโมกุลถูกแต่งตั้งโดยขุนนางชั้นสูงเช่นนี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงความอ่อนแอขององค์จักรพรรดิ เพราะตลอดมานั้นจักรพรรดิโมกุลจะแก่งแย่งชิงอำนาจกันเองแต่มิได้ถูกเลือกมาให้ขึ้นครองราชย์โดยขุนนาง ในเวลานั้นจักรวรรดิโมกุลถูกปกครองโดยสองพี่น้องชายิต (Sayyid Brother) ทั้งคู่อำนาจอย่างมากในจักรวรรดิถึงขั้นถอดถอนและมอบตำแหน่งขุนนางในราชสำนักได้ สองพี่น้องกระทำการโค่นล้มจักรพรรดิองค์ก่อน และแต่งตั้งองค์ใหม่ขึ้นมาตามที่ต้องการ ทำให้เกิดการกบฏทั่วจักรวรรดิโมกุล⁵⁷ เป็นผลให้จักรวรรดิโมกุลอ่อนแอเป็นอันมาก และจากช่วงท้ายของจดหมายว่าด้วยการอวยพรต่อสุลต่านออตโตมันในฐานะเคาะลีฟะฮ์นั้น แสดงให้เห็นถึงการยอมรับตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของสุลต่านออตโตมันโดยจักรพรรดิโมกุล พร้อมกันนั้นการกระทำเช่นนี้ยังเป็นการต้องการให้สุลต่านแห่งออตโตมันยอมรับถึงการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ เพื่อสร้างความมั่นคงในตำแหน่งจักรพรรดิของพระองค์นั่นเอง

ต่อมาปีค.ศ.1744 ช่วงปลายรัชสมัยของจักรพรรดิมูฮัมหมัด ชาห์ จักรวรรดิโมกุลได้ส่งสารถึงสุลต่านมาห์มูดที่ 1 (ค.ศ.1730-1754) ผู้นำคณะทูตในครั้งนี้นามว่า ชายิต อัยตุลเลาะห์ (Sayyid Ataullah) ได้นำสารว่าด้วยภัยจากนาดีร์ ชาห์ (ค.ศ.1736-1747) ผู้ปกครองอาณาจักรอาฟกานิสถาน และเสนอพันธมิตรเพื่อต่อต้านภัยในครั้งนี้ ซึ่งขณะนั้นออตโตมันกำลังทำสงครามกับนาดีร์ ชาห์อยู่⁵⁸ ในขณะเดียวกันพระองค์ก็แสดงถึงความหวังดีของจักรวรรดิโมกุลต่อจักรวรรดิออตโตมันและให้เห็นถึงความปองร้ายของนาดีร์ ชาห์ โดยได้กล่าวว่าทางอาฟกานิสถาน

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ John F. Richards, *The Mughal Empire*, 271-273.

⁵⁸ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 34.

ได้เข้ามาซื้อเรือเป็นจำนวนมากที่อินเดีย แต่เมื่อทางโมกุลทราบว่าจะถูกนำมาทำสงครามกับออตโตมัน การค้าขายในครั้งนี้จึงถูกบังคับให้หยุดลง และในตอนนี้นาดีร์ ชาห์พยายามจะสงบศึกกับออตโตมัน ซึ่งถ้าฝั่งออตโตมันยอมสงบศึก แนนอนนาดีร์ ชาห์ก็จะหันทัพมาบุกจักรวรรดิโมกุลอย่างเต็มกำลังและจะได้รับสมบัติ เงินทองมากมายจากอินเดีย ซึ่งทั้งหมดนี้ก็จะใช้ในการนำกลับไปยึดโจมตีออตโตมัน⁵⁹

สุดท้ายนาดีร์ชาห์ทำที่จริงจังต่อสารที่ส่งมาและได้ส่งสารตอบกลับโดยมีเนื้อความถึงความเห็นด้วย และจะระมัดระวังภัยจากนาดีร์ ชาห์ให้มากที่สุด ทั้งนี้ สงครามระหว่างออตโตมันและอาฟซารียะห์ดำเนินมาจนถึงปีค.ศ.1747 จนกระทั่งทั้งสองได้บรรลุสัญญาสงบศึกและไม่นานหลังจากนั้นนาดีร์ ชาห์ก็ถูกลอบสังหาร⁶⁰

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า จักรพรรดิแห่งโมกุลระยะหลังจากรัชสมัยของโอรังเซปยังคงต้องการรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับออตโตมัน เพื่อใช้ในการเสริมอำนาจตำแหน่งของตนผ่านการยอมรับของราชวงศ์ออตโตมัน พร้อมกันนั้นเพื่อต่อต้านภัยจากภายนอกอย่างอาณาจักรอาฟซารียะห์

จนกระทั่งถึงยุคจักรวรรดินิยมที่ประเทศเจ้าอาณานิคมอย่างอังกฤษได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในอนุทวีป ความสัมพันธ์ระหว่างโมกุลและออตโตมันก็เสื่อมถอยลงถึงที่สุด กล่าวคือราชวงศ์โมกุลเสื่อมอำนาจลงอย่างมาก เริ่มเสียดินแดนให้แก่อาณาจักรอื่นๆ อย่างอาณาจักรมราฐาที่กำลังขึ้นมาเป็นมหาอำนาจใหม่ในอนุทวีป และภัยจากการล่าอาณานิคมก็ทำให้ผู้มีอำนาจชาวมุสลิมในอนุทวีปเข้าหาสุลต่านแห่งออตโตมันเพื่อขอความช่วยเหลือ รวมถึงภายหลังจากรัชสมัยของชาห์ อลัมที่ 2 (ค.ศ.1778-1806) ปรากฏการอ่านคุตบะห์ในนามของเคาะลีฟะฮ์แห่งออตโตมัน⁶¹ ซึ่งการอ่านในนามของเคาะลีฟะฮ์ออตโตมันเช่นนี้สื่อถึงการยอมรับในตำแหน่งผู้นำแห่งโลกมุสลิมอีกด้วย

เห็นได้ชัดว่าในช่วงเวลาที่ผู้นำขุนนิในอนุทวีปตลอดมาอย่างจักรวรรดิโมกุลนั้นเริ่มเสื่อมอำนาจลง ผู้มีอำนาจชาวมุสลิมในอินเดียจึงหันไปพึ่งจักรวรรดิมุสลิมที่น่าจะพอช่วยเหลือพวกเขาในการต้านภัยจากการล่าอาณานิคม ซึ่งในที่นี้คือจักรวรรดิออตโตมัน ความเชื่อมั่นในเคาะลีฟะฮ์ซึ่งเป็นตำแหน่งผู้นำแห่งโลกมุสลิมเริ่มก่อตัวขึ้นในอนุทวีป ทำให้เกิดความศรัทธาต่อผู้ถือครองตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์เป็นอันมาก และการอ่านคุตบะห์ในนามของเคาะลีฟะฮ์ออตโต

⁵⁹ Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans*, 113.

⁶⁰ Ibid., 113.

⁶¹ Razi Ashraf, "Ottoman-Mughal Political Relations circa 1500-1923," 5.

ได้ทำให้ชาวมุสลิมทั่วไปที่ไปละหมาดและรับฟังคุตบะห์ต่างซึมซับความรู้สึกร่วมต่อต้านแห่งเคาะลีฟะฮ์แห่งออตโตมันมากยิ่งขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น โรงเรียนสอนศาสนาในอนุทวีปได้สนับสนุนแนวคิดนิยมออตโตมันด้วยความเชื่อเกี่ยวกับการรวมเป็นหนึ่งของชาวมุสลิมผ่านเคาะลีฟะฮ์อีกด้วย⁶² เหตุผลเช่นนี้ได้ทำให้เคาะลีฟะฮ์ออตโตมันมีอิทธิพลต่อมุสลิมในอินเดียอย่างมาก จนถึงขั้นที่ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่งอังกฤษพยายามจะโค่นล้มระบอบเคาะลีฟะฮ์ที่ออตโตมันถือครองอยู่ทำให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวเคาะลีฟะฮ์⁶³ เพื่อปกป้องจักรวรรดิออตโตมันขึ้นมา

ความศรัทธาในตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ออตโตมันได้ทำให้ชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในอนุทวีปเริ่มเสื่อมศรัทธาในจักรพรรดิโมกุล ทำให้ความพยายามของจักรพรรดิโมกุลในการต่อต้านภัยจากอังกฤษนั้นเริ่มไม่เป็นผล จะเห็นได้ชัดจากเหตุการณ์กบฏอินเดียในปีค.ศ.1857 จากการที่บาฮาดูร์ ซาห์ที่ 2 (ค.ศ.1837-1857) จักรพรรดิแห่งโมกุลองค์สุดท้าย ได้เรียกร้องให้ชาวมุสลิมช่วยเหลือกบฏในครั้งนี้ แต่เพราะในช่วงเวลานี้ออตโตมันมีข้อตกลงกับอังกฤษ ในการที่อังกฤษจะสนับสนุนแนวคิดนิยมสุลต่านออตโตมันแก่มุสลิมในอินเดียว่าเคาะลีฟะฮ์แห่งออตโตมันเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งจะทำให้สุลต่านออตโตมันมีอิทธิพลต่อชาวมุสลิมมากยิ่งขึ้น อังกฤษจึงใช้เหตุผลตรงนี้ให้สุลต่านแห่งออตโตมันออกพระราชโองการสนับสนุนตน สุลต่านแห่งออตโตมันในฐานะเคาะลีฟะฮ์จึงออกพระราชโองการให้ชาวมุสลิมในอินเดียยอมรับการปกครองของอังกฤษ เพราะถือว่าอังกฤษเป็นพันธมิตรของชาวมุสลิมและกล่าวโทษต่อมุสลิมที่กระทำการต่อต้านอังกฤษ⁶⁴ ประกาศเช่นนั้นของสุลต่านที่ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ได้ทำให้ชาห์ บาฮาดูร์ ขาดแรงสนับสนุนจากมุสลิมในอินเดียที่ศรัทธาในเคาะลีฟะฮ์ออตโตมันยิ่งกว่าจักรพรรดิโมกุลเป็นหนึ่งในเหตุผลที่ทำให้การก่อกบฏต่ออังกฤษล้มเหลวอย่างไม่สามารถฟื้นตัวได้และนำมาซึ่งจุดจบของอาณาจักรโมกุลโดยถาวรในที่สุด

บทสรุป

บทความนี้ศึกษาความสัมพันธ์ทางด้านการเมืองระหว่างรัฐมหาอำนาจมุสลิม ช่วงสมัยใหม่ตอนต้นสองรัฐ นั่นคือจักรวรรดิออตโตมันและจักรวรรดิโมกุล ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างอาณาจักรโมกุลและอาณาจักรออตโตมันนั้นเริ่มต้นอย่างเป็นทางการในสมัย

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Shamshad Ali, *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*, 69-70.

ของหุมาเยน ผ่านการส่งจดหมายฉบับแรกจากหุมาเยนไปยังสุลต่านสุไลมาน โดยในระยะแรกความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรหาคำนึงตั้งแต่บาบัวร์แล้วอาจจะไม่ตึงเครียด เนื่องจากมีมิตรและศัตรูที่ต่างกัน รวมถึงประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษบาบัวร์อีกด้วย ทั้งนี้ ความสัมพันธ์เริ่มไปในทางที่ดีขึ้นในรัชสมัยของหุมาเยน หลังจากการพบกับเซดี อาลี รีสนายพลออตโตมัน จนกระทั่งเข้าสู่รัชสมัยของอักบาร์ที่เรื่องอำนาจมาก ความสัมพันธ์ของทั้งสองอาณาจักรเริ่มแย่งลงจากนโยบายต่างประเทศของอักบาร์ รวมถึงมาตรการและการกระทำต่างๆ ของอักบาร์

ความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองอาณาจักรเริ่มตึงเครียดอีกครั้งจากการมีศัตรูร่วมกันในสมัยของจาห์งิรและชาห์ จาฮาน ซึ่งศัตรูร่วมกันในครั้งนี้คือภัยจากเปอร์เซีย อาณาจักรชาฟาวิดนั่นเอง แม้จะไม่มีความร่วมมือที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม แต่นับได้ว่าในช่วงเวลานี้ความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองอาณาจักรอยู่ในจุดที่เข้มข้นมากที่สุด จนกระทั่งการเสื่อมอำนาจของอาณาจักรชาฟาวิด ความสัมพันธ์ของทั้งคู่ก็เข้าสู่ช่วงแช่แข็งในรัชสมัยของโอรังเซป และภายหลังจากรัชสมัยของโอรังเซป ความสัมพันธ์ของอาณาจักรออตโตมันและโมกุลก็ขาดความเข้มข้นไป เพราะทั้งสองอาณาจักรต่างประสบกับปัญหาภายใน และความเสื่อมอำนาจลงอย่างเห็นได้ชัดของทั้งคู่ แม้จะยังคงมีการติดต่อกันแต่ราชวงศ์โมกุลในเวลานี้นับได้ว่าอ่อนแอกว่าราชวงศ์ออตโตมันเป็นอันมาก และราชวงศ์โมกุลก็ได้สิ้นสุดไปในปีค.ศ.1857 ท้ายที่สุดแล้วออตโตมันก็อาจเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำมาซึ่งจุดจบของราชวงศ์โมกุลโดยอ้อมก็เป็นได้ จากการสนับสนุนอังกฤษและบันทอนกำลังของนักสู้ชาวมุสลิมในอินเดียที่ต้องการจะขับไล่ลัทธิจักรวรรดินิยมออกไปผ่านตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ซึ่งมุสลิมในอินเดียจำนวนไม่น้อยศรัทธาตามที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้

ทั้งนี้บทความนี้ยังได้เสนอข้อสังเกตบางประการ สำหรับประการแรก ข้อสังเกตที่เห็นได้ชัดคือกษัตริย์โมกุลก่อนถึงรัชสมัยของอักบาร์ ล้วนพยายามกีดกันไม่ให้ออตโตมันเข้ามามีอิทธิพลในเขตของตน โดยเฉพาะอำนาจของเคาะลีฟะฮ์ที่มีออตโตมันเป็นผู้นิยามอยู่ สังเกตได้จากจดหมายของหุมาเยนที่ส่งไปหาสุลต่านสุไลมาน รวมถึงคุตบะห์ที่เซดีบอกแก่หุมาเยนว่า แม้แต่จักรพรรดิจีนก็อนุญาตให้อ่านในนามของเคาะลีฟะฮ์ออตโตมัน โมกุลไม่เคยมีการอนุญาตให้อ่านในนามของสุลต่านแห่งออตโตมันเลย ซึ่งคุตบะห์ในอาณาจักรโมกุลจะเป็นการอ่านในนามของจักรพรรดิโมกุลมาโดยตลอด และจักรพรรดิแห่งโมกุลก็ถูกมองว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ของอินเดียไปโดยปริยาย ทั้งนี้ หากปล่อยให้ออตโตมันเข้ามามีอำนาจในอนุทวีปมากขึ้นไปก็จะเป็นดังโมกุลในช่วงท้ายซึ่งแทบไม่มีอิทธิพลหลงเหลืออีกแล้วตามที่ได้อธิบายไปแล้วข้างต้น

ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการถัดมา คือการเขียนจดหมายในแต่ละครั้งแม้จะมีจุดมุ่งหมายที่ดี แต่หากใช้คำหรือศัพท์ที่ไม่ถูกใจให้แก่ผู้รับสารก็มักจะถูกมองว่าเป็นแสดงอำนาจ และสามารถสร้างความไม่พึงพอใจให้แก่ผู้รับสารได้ เพราะผู้ปกครองทุกคนล้วนแล้วแต่หยิ่งในอำนาจและศักดิ์ศรี ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากจดหมายหรือสารช่วงชาห์ จาฮาน

ข้อสังเกตประการสุดท้ายคือ ความร่วมมือที่ไม่เคยประสบความสำเร็จของทั้งสองอาณาจักร อาจมาจากความไม่จริงใจในการจัดการปัญหาร่วมกันของทั้งสองฝ่าย แม้ทั้งคู่จะมีศัตรูร่วมกันในระยะเวลาหนึ่งอย่างเปอร์เซียและโปรตุเกส แต่ออตโตมันก็อาจมองว่าตนสามารถกำจัดภัยเหล่านี้ได้เองโดยไม่ต้องพึ่งความช่วยเหลืออื่นใด ในขณะที่จักรวรรดิโมกุลก็มีปัญหาภายในอนุทวีปมากมายเกินกว่าที่จะจัดการปัญหาทางเปอร์เซียได้ และเมื่อระยะเวลาผ่านไปจักรวรรดิออตโตมันก็หันไปสนใจฝั่งตะวันตกอย่างจริงจัง เพราะถูกภัยจากยุโรปที่หนักหน่วงกว่ารุกรานเข้ามา ส่วนราชวงศ์โมกุลก็ไม่มีปัญหาในอนุทวีปแล้ว แต่ยักรวมถึงความไม่มั่นคงในราชสำนักอีกด้วย ทำให้ตลอดมาทั้งสองอาณาจักรไม่มีความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมในที่สุด

รายการอ้างอิง

- วันวิสาข์ ธรรมานนท์. *ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอินเดียสมัยโบราณ*. โรงพิมพ์ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2563.
- Ali, Shamshad. *Indian Muslims and the Ottoman Empire 1876-1924*. Centre of West Studies Aligarh Muslim University. 1990.
- Arnold, Thomas Walker. *The Caliphate*. Clarendon Press. 1924.
- Ashraf, Razi. "Ottoman-Mughal Political Relations circa 1500-1923." *The Eurasia Studies Society Journal*, 2(2), (March 2013): 1-7.
- Beveridge, Annette Susannah. *The Babur-nāma in English (Memoirs of Babur)*. Luzac & Co. 1922.
- Beveridge, Henry. *The Tuzuk-i-Jahangiri or Memoirs of Jahangir*. London: Royal Asiatic Society, 1909.
- Biblioteca. *Three Correspondences between Ottomans and Mughals*. [2023]. <https://bibliotecanatalie.com/home/f/three-correspondences-between-ottomans-and-mughals>.

- Blake, Stephen P. *Time in Early Modern Islam: Calendar, Ceremony, and Chronology in the Safavid, Mughal, and Ottoman Empires*. Cambridge University Press. 2013.
- Farooqi, Suraiya. *The Ottoman and Mughal Empires: Social History in the Early Modern World*. I.B. Bloomsbury Publishing. 2021.
- Hameed, Umer, Usman Hameed, Saima Umer. “A Study of Relations between Mughal India and the Ottoman Empire: 1556-1748.” *Journal of History and Social Sciences*, 11(2), (December 2020): 80-92.
- Imber, Colin. *The Ottoman Empire, 1300-1650: The Structure of Power*. Palgrave Macmillan. 2002.
- Lewis, Bernard. *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*. Oxford University Press. 2004.
- Melo, João Vicente. *Jesuit and English Experiences at the Mughal Court, c.1580-1615*. Palgrave Macmillan. 2022.
- Richards, John. *The Mughal Empire*. Cambridge University Press. 1993.
- Wikipedia. *Akbar*. (2024). Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Akbar>.